

S. AUR. AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

DE FIDE ET SYMBOLO

LIBER UNUS¹.

SYMBOLI CAPITA SINGULA STUDIOSE EXPLICANTUR, CUM HÆRETICORUM FIDEI CATHOLICÆ ADVERSANTIUM, ET MAXIME MANICHEORUM REPREHENSIONE.

I. QUONIAM scriptum est² et Apostolicæ disciplinæ robustissima auctoritate firmatum, « Quia justus ex fide » vivit³; » eaque fides officium a nobis exigit et cordis et linguæ, ait enim Apostolus: « Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem⁴: » oportet nos esse et justitiæ memores et salutis. Quandoquidem in sempiterna justitia regnaturi, a præsentī sæculo maligno salvi fieri non possumus, nisi et nos ad salutem proximorum nitentes, etiam ore profiteamur fidem: quam corde gestamus: quæ fides ne fraudulentis calliditatibus hæreticorum possit in nobis aliqua ex parte violari, pia

¹ Scriptus anno 393. — ² Vide D. Guillon, tom. xxiii, p. 106-109, et Vide *Retract*, lib. 1, cap. 17. — ³ Habac. ii, 4, et Galat. iii, 11. — ⁴ Rom. x.

cautaque vigilantia providendum est. Est autem catholica fides in Symbolo nota fidelibus, memoriæque mandata, quanta res passa est brevitate sermonis: ut incipientibus atque lactentibus, eis qui in Christo renati sunt, nondum Scripturarum divinarum diligentissima et spiritali tractatione atque cognitione roboratis, paucis verbis credendum constitueretur, quod multis verbis exponendum esset proficientibus, et ad divinam Doctrinam certa humilitatis atque charitatis firmitate surgentibus. Sub ipsis ergo paucis verbis in Symbolo constitutis, plerique hæretici venena sua occultare conati sunt: quibus restitit et resistit divina misericordia per spiritales viros, qui catholicam fidem, non tantum in illis verbis accipere et credere, sed etiam Domino revelante intelligere atque cognoscere meruerunt. Scriptum est enim: « Nisi credideritis, non intelligetis¹. » Sed tractatio fidei ad munendum Symbolum valet: non ut ipsa pro Symbolo gratiam Dei consequentibus memoriæ mandanda et reddenda tradatur; sed ut illa quæ in Symbolo retinentur, contra hæreticorum insidias auctoritate catholica et munitiore defensione custodiat.

II. Conati sunt enim quidam persuadere Deum patrem non esse omnipotentem: non quia hoc dicere ausi sunt, sed in suis traditionibus hoc sentire et credere convincuntur. Cum enim dicunt esse naturam, quam Deus omnipotens non creaverit, de qua tamen istum mundum fabricaverit, quem pulchre ordinatum esse concedunt: ita omnipotentem Deum negant, ut non eum credant mundum potuisse facere, nisi ad eum fabricandum alia natura, quæ jam fuerat, et quam ipse non fecerat, uteretur: carnali scilicet consuetudine videndi fabros et domorum structores et quoslibet opifices, qui nisi adjuven-

¹ Isaï, VII, JUXTA LX.

tur parata materia, ad effectum suæ artis pervenire non possunt. Ita etiam intelligunt fabricatorem mundi non esse omnipotentem, si mundum fabricare non posset, nisi eum aliqua non ab illo fabricata natura, tanquam materies, adjuvaret. Aut si omnipotentem Deum fabricatorem mundi esse concedunt, fateantur necesse est ex nihilo eum fecisse quæ fecit. Non enim aliquid esse potest, cujus creator non esset, cum esset omnipotens. Quia et si aliquid ex fecit aliquo, sicut hominem de limo, non utique fecit ex eo quod ipse non fecerat; quia terram unde limus est, ex nihilo fecerat. Et si ipsum cœlum et terram, id est, mundum et omnia quæ in eo sunt, ex aliqua materia fecerat, sicut scriptum est: « Qui fecisti mundum » ex materia invisâ¹, » vel etiam, « informi, » sicut nonnulla exemplaria tenent; nullo modo credendum est illam ipsam materiam de qua factus est mundus, quamvis informem, quamvis invisam, quocumque modo esset, per se ipsam esse potuisse, tanquam coæternam et coævam Deo: sed quemlibet modum suum, quem habebat, ut quoquo modo esset, et distinctarum rerum formas posset accipere, non habebat nisi ab omnipotente Deo, cujus beneficio est res non solum quæcumque formata, sed etiam quæcumque formabilis. Inter formatum autem et formabile hoc interest, quod formatum jam accepit formam, formabile autem potest accipere. Sed qui præstat rebus formam, ipse præstat etiam posse formari: quoniam de illo et in illo est omnium speciosissima species incommutabilis: et ideo ipse unus est, qui cuilibet rei, non solum ut pulchra sit, sed etiam ut pulchra esse possit attribuit. Quapropter rectissime credimus omnia Deum fecisse de nihilo: quia etiamsi de aliqua materia factus est mundus, eadem materia ipsa de nihilo facta est, ut

¹ Sap. XI, 18.

ordinatissimo Dei munere prima capacitas formarum fieret, ac deinde formarentur quaecumque formata sunt. Hoc autem diximus, ne quis existimet contrarias sibi esse divinarum Scripturarum sententias, quoniam et omnia Deum fecisse de nihilo scriptum est, et mundum esse factum de informi materia.

III. Credentes itaque in Deum Patrem omnipotentem, nullam creaturam esse quæ ab omnipotente non creata sit, existimare debemus. Et quia omnia per verbum creavit, quod Verbum et Veritas dicitur, et Virtus et Sapientia Dei¹, multisque aliis insinuatur vocabulis qui nostræ fidei Jesus Christus Dominus commendatur, liberator scilicet noster et rector Filius Dei; non enim Verbum illud per quod sunt omnia condita, generare potuit nisi ille qui per ipsum condidit omnia: credimus etiam in Jesum Christum Filium Dei, Patris unigenitum, id est, unicum Dominum nostrum. Quod tamen Verbum non sicut verba nostra debemus accipere, quæ voce atque ore prolata verberato aëre transeunt, nec diutius manent quam sonant. Manet enim illud Verbum incommutabiliter: nam de ipso dictum est, cum de Sapientia diceretur, » In se ipsa manens innovat omnia². » Verbum autem Patris ideo dictum est, quia per ipsum innotescit Pater. Sicut ergo verbis nostris id agimus, cum verum loquimur, ut noster animus innotescat audienti, et quidquid secretum in corde gerimus, per signa hujusmodi ad cognitionem alterius proferatur: sic illa Sapientia, quam Deus Pater genuit, quoniam per ipsam innotescit dignis animis secretissimus Pater, Verbum ejus convenientissime nominatur.

IV. Inter animum autem nostrum et verba nostra, quibus eundem animum ostendere conamur, plurimum

¹ Joan. xiv, 6, et I Cor. I, 18. — ² Sap. vii, 27.

distat. Nos quippe non gignimus sonantia verba, sed facimus; quibus faciendis materia subjacet corpus. Plurimum autem interest inter animum et corpus. Deus vero cum Verbum genuit, id quod est ipse genuit: neque de nihilo, neque de aliqua jam facta conditaque materia; sed de se ipso id quod est ipse. Hoc enim et nos conamur, cum loquimur, si diligenter consideremus nostræ voluntatis appetitum; non cum mentimur, sed cum verum loquimur. Quid enim aliud molimur, nisi animum ipsum nostrum, si fieri potest, cognoscendum et perspicendum animo auditoris inferre: ut in nobis ipsi quidem maneamus, nec recedamus a nobis, et tamen tale indicium, quo fiat in altero nostra notitia, proferamus; ut, quantum facultas conceditur, quasi alter animus ab animo per quem se indicet proferatur? Id facimus conantes et verbis, et ipso sono vocis, et vultu, et gestu corporis, tot scilicet machinamentis id quod intus est demonstrare cupientes: quia tale aliquid proferre non possumus; et ideo non potest loquentis animus penitus innotescere; unde etiam mendacis locus patet. Deus autem Pater, qui verissime se indicare animis cognituris et voluit et potuit, hoc ad se ipsum indicandum genuit, quod est ipse qui genuit: qui etiam Virtus ejus et Sapientia dicitur, quia per ipsum operatus est et disposuit omnia¹; de quo propterea dicitur: « Attingit a fine usque ad finem fortiter, et » disponit omnia suaviter². »

V. Quamobrem unigenitus Filius Dei, neque factus est a Patre; quia sicut dicit Evangelista: « Omnia per ipsum » facta sunt: » neque ex tempore genitus; quoniam sempiternus Deus sapiens, sempiternam secum habet sapientiam suam: neque impar est Patri, id est, in aliquo minor; quia et Apostolus dicit: « Qui cum in forma Dei esset constitu-

¹ I Cor. I, 24. — ² Sap. viii, 1.

» tus, non rapinam arbitratus, est esse æqualis Deo¹. » Hac igitur fide catholica, et illi excluduntur qui eundem dicunt Filium esse qui Pater est; quia et hoc Verbum apud Deum esse non posset nisi apud Patrem Deum, et nulli est æqualis qui solus est. Excluduntur etiam illi, qui creaturam esse dicunt Filium, quamvis non talem, quales sunt cæteræ creaturæ. Quantamcumque enim creaturam dicant, si creatura est condita et facta est. Nam idem est condere, quod creare: quanquam in latinæ linguæ consuetudine dicatur aliquando creare, pro eo quod est gignere: sed græca discernit. Hoc enim dicimus creaturam, quod illi *κτίσις* vel *κτίσις* vocant: et cum sine ambiguitate loqui volumus, non dicimus creare, sed condere. Ergo si creatura est Filius, quamlibet magna sit, facta est. Nos autem in eum credimus per quem facta sunt omnia, non in eum per quem facta sunt cætera: neque enim hic aliter accipere possumus omnia, nisi quæcumque sunt facta.

VI. Sed quoniam « Verbum caro factum esa, et habitavit in nobis, » eadem Sapientia quæ de Deo genita est, dignata est etiam in hominibus creari. Quo pertinet illud, « Dominus creavit me in principio viarum suarum². » Viarum enim ejus principium caput est Ecclesiæ, quod est Christus homine indutus, per quem vivendi exemplum nobis daretur, hoc est, via certa, qua perveniremus ad Deum. Non enim redire potuimus nisi humilitate, qui superbia lapsi sumus, sicut dictum est primæ nostræ creaturæ: « Gustate et eritis tanquam dii³. » Hujus igitur humilitatis exemplum, id est, viæ qua redeundum fuit, ipse Reparator noster in se ipso demonstrare dignatus est, « Qui » non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo, sed semetipsum evacuavit formam servi accipiens⁴; » ut crearetur homo in principio viarum ejus, Verbum per quod

¹ Philip. II, 6. — ² Prov. VIII, 22. — ³ Gen. III, 5. — ⁴ Philip. II, 6.

facta sunt omnia. Quapropter secundum id quod unigenitus est, non habet fratres: secundum id autem quod primogenitus est, fratres vocare dignatus est omnes qui post ejus et per ejus primatum in Dei gratiam renascuntur per adoptionem filiorum, sicut apostolica disciplina commendat. Naturalis ergo Filius de ipsa Patris substantia unicus natus est¹, id existens quod Pater est, Deus de Deo, Lumen de Lumine: nos autem non lumen naturaliter sumus, sed ab illo Lumine illuminamur, ut sapientia lucere possimus. « Erat enim, inquit, Lumen verum quod » illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum². » Addimus itaque fidei rerum æternarum etiam temporalem dispensationem Domini nostri, quam gerere nobis et ministrare pro nostra salute dignatus est. Nam secundum id quod unigenitus est Dei Filius, non potest dici, Fuit et erit; sed tantum, Est: quia et quod fuit, jam non est; et quod erit, nondum est. Ille ergo est incommutabilis sine conditione temporum et varietate. Nec aliunde arbitror manare illud, quod famulo suo Moysi tale nomen suum insinuavit. Nam cum ab eo quæreret, si se populus ad quem mittebatur contemneret, a quo se diceret esse missum; responsum dicentis accepit: « Ego sum qui sum. » Deinde subjunxit, « Hæc dices filiis » Israël: Qui est, misit me ad vos³. »

VII. Ex quo jam spiritalibus animis patere confido, nullam naturam Deo esse posse contrariam. Si enim ille est, et de solo Deo proprie dici potest hoc Verbum; (Quod enim vere est incommutabiliter manet; quoniam quod mutatur, fuit aliquid quod jam non est, et erit quod nondum est:) nihil ergo habet Deus contrarium. Si enim quæreretur a nobis quid sit albo contrarium, responderemus nigrum: si quæreretur quid sit caldo contrarium, responderemus frigidum: si quæreretur quid veloci con-

¹ Luc. VIII, 21, et Hebr. II, 11. — ² Joan. I, 9. — ³ Exod. III, 14.

trarium, responderemus tardum; et quaecumque similia. Cum autem quaeritur quid sit contrarium ei quod est, recte reponetur quod non est.

VIII. Sed quoniam per temporalem, ut dixi, dispensationem, ad nostram salutem et reparationem, operante Dei benignitate, ab illa incommutabili Dei Sapientia natura mutabilis nostra suscepta est, temporalium rerum salubriter pro nobis gestarum adjungimus fidem, credentes in eum Dei Filium, qui natus est per Spiritum sanctum ex virgine Maria. Dono enim Dei hoc est, sancto Spiritu concessa nobis est tanta humilitas tanti Dei, ut totum hominem suscipere dignaretur in utero virginis, maternum corpus integrum inhabitans, integrum deserens. Cui temporali dispensationi multis modis insidiantur haeretici. Sed si quis tenuerit catholicam fidem, ut totum hominem credat a Verbo Dei esse susceptum, id est, corpus, animam, spiritum, satis contra illos munitus est. Quippe cum ista susceptio pro salute nostra sit gesta, cavendum est ne cum crediderit aliquid nostrum non pertinere ad istam susceptionem, non pertineat ad salutem. Et cum homo excepta forma membrorum, quae diversis generibus animantium diversa tributa est, non distet a pecore nisi rationali spiritu¹, quae mens etiam nominatur; quomodo sana est fides, qua creditur, quod id nostrum susceperit Dei Sapientia quod habemus commune cum pecore, illud autem non susceperit quod illustratur luce Sapientiae, et quod hominis proprium est?

IX. Detestandi autem etiam illi sunt qui Dominum nostrum Jesum Christum matrem Mariam in terris habuisse negant, cum illa dispensatio utrumque sexum, et masculinum et foemininum honoraverit, et ad curam Dei pertinere monstraverit, non solum quem suscepit, sed illum

¹ Mens, νοῦς.

etiam per quem suscepit, virum gerendo, nascendo de femina. Nec nos ad negandam Christi matrem cogit, quod ab eo dictum est: « Quid mihi et tibi est, mulier? nondum » venit hora mea¹. » Sed admonet potius ut intelligamus secundum Deum non eum habuisse matrem, cujus majestatis personam parabat ostendere aquam in vinum vertendo. Quod autem crucifixus est, secundum hominem crucifixus est; et illa erat hora, quae nondum venerat, quando dictum est: « Mihi et tibi quid est? nondum venit hora mea² », id est, qua te cognoscam. Tunc enim ut homo crucifixus cognovit hominem matrem, et dilectissimo Discipulo humanissime commendavit. Nec illud nos moveat, quod cum ei nuntiaretur mater ejus, et fratres, respondit: « Quae mihi » mater, aut qui fratres, etc.? » Sed potius doceat ministerium nostrum, quo verbum Dei fratribus ministramus, parentes cum impediunt, non eos debere cognosci. Nam si propterea quisque putaverit non eum habuisse matrem in terris, quia dixit: « Quae mihi mater³? » cogatur necesse est et Apostolos negare habuisse patres in terris, quoniam praecipit eis dicens: « Nolite vobis patrem dicere in » terris: unus est enim Pater vester, qui in coelis est⁴. »

X. Nec nobis fidem istam minuat cogitatio mulierum viscerum, ut propterea recusanda videatur talis Domini nostri generatio, quod eam sordidi sordidam putant. Quia et « Stultum Dei sapientius esse hominibus, » et omnia munda mundis⁵, » verissime Apostolus dicit. Debent igitur intueri, qui hoc putant, solis hujus radios, quem certe non tanquam creaturam Dei laudant, sed tanquam Deum⁶ adorant, per cloacarum foetores et quaecumque horribilia usquequaque diffundi, et in his operari secundum naturam suam, nec tamen inde aliqua

¹ Joan. II, 4. — ² Id. XIX. — ³ Matth. XI, 48. — ⁴ Id. XXIII, 9. — ⁵ I Cor. I, 25, et Tit. I, 15. — ⁶ Manichæi.

contaminatione sordecere, cum visibilis lux visibilibus sordibus sit natura conjunctior : quanto minus igitur poterat pollui Verbum Dei, non corporeum neque visibile, de femineo corpore, ubi humanam carnem suscepit cum anima et spiritu, quibus intervenientibus habitat majestas Verbi ab humani corporis fragilitate secretius? Unde manifestum est nullo modo potuisse verbum Dei maculari humano corpore, quo nec ipsa anima humana maculata est. Non enim cum regit corpus atque vivificat, sed cum ejus bona mortalia concupiscit, de corpore anima maculatur. Quod si animæ maculas illi vitare vellent, hæc mendacia potius et sacrilegia formidarent.

XI. Sed parva erat pro nobis Domini nostri humilitas in nascendo: accessit etiam ut mori pro mortalibus dignaretur. « Humiliavit enim se, factus subditus usque ad mortem, mortem autem crucis¹ : » ne quisquam nostrum etiam si mortem posset non timere, aliquod genus mortis, quod homines ignominiosissimum arbitrantur, horreret. Credimus itaque in eum qui sub Pontio Pilato crucifixus est, et sepultus. Addendum enim erat iudicis nomen, propter temporum cognitionem. Sepultura vero illa cum creditur, fit recordatio novi monumenti, quod resurrectioni ad vitæ novitatem præberet testimonium, sicut nascituro uterus virginalis. Nam sicut in illo monumento nullus alius mortuus sepultus est², nec ante, nec postea; sic in illo utero nec ante, nec postea quidquam mortale conceptum est.

XII. Credimus etiam illum tertio die resurrexisse a mortuis, primogenitum consecuturis fratribus, quos in adoptionem filiorum Dei vocavit, quos participes et cohæredes suos esse dignatus est³.

XIII. Credimus in cœlum ascendisse, quem beatitu-

¹ Philip. 11, 8. — ² Joan. XIX, 41. — ³ Ephes. 1, 5.

diinis locum etiam nobis promisit dicens: « Erunt sicut » Angeli in cœlis⁴, » in illa civitate quæ est mater omnium nostrum Jerusalem æterna in cœlis². Solet autem quosdam offendere vel impios gentiles vel hæreticos, quod credamus assumptum terrenum corpus in cœlum. Sed gentiles plerumque Philosophorum argumentis nobiscum agere student, ut dicant terrenum aliquid in cœlo esse non posse. Nostras enim Scripturas non noverunt³, nec sciunt quomodo dictum sit: « Seminatur corpus animale, » surgit corpus spirituale⁴. » Non enim ita dictum est, quasi corpus vertatur in spiritum, et spiritus fiat: quia et nunc corpus nostrum quod animale dicitur, non in animam versum est et anima factum. Sed spiritale corpus intelligitur, quod ita spiritui subditum est, ut cœlesti habitationi conveniat, omni fragilitate ac labe terrena in cœlestem puritatem et stabilitatem mutata atque conversa. Hæc est immutatio, de qua item dicit Apostolus: « Omnes resurgemus, sed non omnes immutabimur⁵. » Quam immutationem non in deterius, sed in melius fieri docet idem, cum dicit: « Et nos immutabimur. » Sed ubi et quomodo sit in cœlo corpus Dominicum, curiosissimum et supervacaneum est quærere; tantummodo in cœlo esse credendum est. Non enim est fragilitatis nostræ cœlorum secreta discutere, sed est nostræ fidei de Domini corporis dignitate sublimia et honesta sentire.

XIV. Credimus etiam, quod sedet ad dexteram Patris. Nec ideo tamen quasi humana forma circumscriptum esse Deum Patrem arbitrandum est, ut de illo cogitantibus dextrum aut sinistrum latus animo occurrat; aut id ipsum quod sedere Pater dicitur, flexis poplitibus fieri putandum est, ne in illud incidamus sacrilegium, in quo

¹ Matth. XXII, 10. — ² Galat. IV, 26. — ³ 1 Cor. XV, 44. — ⁴ Ibid. — ⁵ Ibid. 51.